

สังคมกรรม : บทบาทของครอบครัวและศาสนาในการถ่ายทอดวัฒนธรรม
ผ่านประเพณี พิธีกรรม และกิจกรรมต่างๆ

ความนำ

ในกรณีของสังคมมุสลิม ครอบครัวและศาสนาเป็นสถาบันหลักและเป็นตัวการหรือกลไกทางสังคมสำคัญในการสังคมกรรม เพราะครอบครัวนอกจากจะเป็นผู้ให้กำเนิดชีวิตในแง่ชีวภาพหรือกายภาพยังจัดว่าเป็นปฐมสังคมกรรมก่อนใครอื่นในการอบรมหล่อหลอมชีวิตทารกตั้งแต่แรกปฏิสนธิให้เป็นสัตว์สังคม มีวัฒนธรรมและอารยธรรมกลายเป็นสัตว์สังคมที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้นกว่าสัตว์ประเภทอื่น นอกจากครอบครัวแล้วศาสนาโดยเฉพาะศาสนาอิสลาม เป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทไม่เป็นรองสถาบันครอบครัวแต่ต่างกรรมต่างวาระกัน ทั้งนี้เพราะบทบัญญัติของศาสนาอิสลามมีลักษณะเป็นธรรมเนียมแห่งชีวิตที่กำหนดแนวทางการดำเนินชีวิตไว้แทบทุกด้าน ดังนั้นการทำหน้าที่ของครอบครัวและศาสนาจึงไม่สามารถแยกออกจากกันได้อย่างเด่นชัด แต่จะทำหน้าที่สอดคล้องสัมพันธ์กันตั้งแต่เกิดจนตาย

ในช่วงแรกของชีวิต (อายุ 0-7 ปี) การทำหน้าที่สังคมกรรมหรือการขัดเกลาทางสังคมจะตกเป็นภาระของครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ แต่หลังจากช่วงนี้ภาระหน้าที่ดังกล่าวส่วนใหญ่จะตกเป็นภาระของสถาบันศาสนาอิสลาม อย่างไรก็ตามการทำหน้าที่ของสถาบันทั้งสองก็ไม่สามารถแยกออกจากกันให้ขาดตอนได้แต่มีลักษณะเหลื่อมซ้อนทับกันในบางช่วงของเวลาและสถานที่ การทำหน้าที่สังคมกรรมโดยสถาบันครอบครัวและศาสนาจะเกิดขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อมในทุกขั้นตอนของชีวิตซึ่งมีผลก่อให้เกิดชีวิตทัศน์และโลกทัศน์ (Weltanschauung) กล่าวคือ มีแบบฉบับของความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติและวิถีชีวิตอันเป็นเหตุปัจจัยให้ปัจเจกชนและชุมชนแสดงพฤติกรรมในลักษณะต่างๆ นอกจากตัวการหรือสถาบันทั้งสองแล้วยังมีตัวการหรือสถาบันทางสังคม เช่น สื่อมวลชน กลุ่มเพื่อน และสถาบันการศึกษา เป็นต้น ที่สืบสานอย่างต่อเนื่องในการทำหน้าที่ขัดเกลา หรือสังคมกรรมทั้งแง่บวกและแง่ลบ แต่งานวิจัยครั้งนี้มีจุดเน้นอยู่ที่สังคมกรรมหรือการขัดเกลาทางสังคมโดยสถาบันครอบครัวและศาสนาที่เชื่อมโยงไปถึงวัฒนธรรมและสังคมกรรมทางการเมือง

กรอบครัว : ปฐมสังคมนตรี

โดยทั่วไปกระบวนการสังคมนตรี หมายถึง การถ่ายทอดวัฒนธรรม (วิถีชีวิต) และ การพัฒนาบุคลิกภาพของสมาชิกซึ่งจะเริ่มต้นที่สถาบันครอบครัวแล้วรับช่วงต่อ โดยสถาบัน อื่นๆ เช่น ศาสนาและการศึกษา เป็นต้น ปรากฏการณ์หรือข้อเท็จจริงในเรื่องนี้สำหรับชุมชน ทุ่งมะปรางก็เช่นเดียวกัน กรอบครัวและเครือญาติมีบทบาทอย่างสำคัญในการพัฒนาทางชีวภาพ (กายภาพ) และทางสังคมวัฒนธรรม (สังคมนตรี) ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงตาย กล่าวคือ เมื่อมี การตั้งครรภ์หลังจากมีการแต่งงานอยู่กินกันตามหลักการหรือบทบัญญัติอิสลาม แล้ว ผู้เป็นภรรยาจะปฏิบัติตนตามที่อิสลามได้กำหนดให้มารดาปฏิบัติต่อบุตรผู้ปฏิสนธิในครรภ์ ของมารดา โดยมีจุดมุ่งหมายให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ทารกในครรภ์และขอประทานพรจาก องค์อัลลอฮ์เข้าด้วยการละหมาดและการอ่านคัมภีร์อัลกุรอาน เมื่อถึงกำหนดคลอดมารดา คลอดบุตรออกมาแล้วและทารกมีชีวิตอยู่รอด มุสลิมผู้เป็นพ่อหรือญาติ (เพศชาย) ที่กรอบครัว เคารพนับถือจะอะฮซาน (บัง) ที่หุขวาสำหรับทารกเพศชาย และอีกอมะฮฺ (กอมัต) ที่หุซ้าย ของทารกเพศหญิง ด้วยภาษาอาหรับ ดังข้อความต่อไปนี้

- 1) "อัลลอฮุอักบร อัลลอฮุอักบร"
อัลลอฮุผู้ทรงเกรียงไกร อัลลอฮุผู้ทรงเกรียงไกร
- 2) "อิซฮะดุอินลาฮะ อิลลัลลอฮุ"
ข้าขอปฏิญาณตนว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากพระองค์
- 3) "อิซฮะดุอันนะมุฮัมมัดร่อฮูลุลลอฮุ"
ข้าขอปฏิญาณตนว่านบีมุฮัมมัดเป็นร่อฮูลขององค์อัลลอฮุ
- 4) "หัยยะอะลัสเศาะลาฮุ"
จงมาละหมาดกันเถิด
- 5) "หัยยะลัลพะลาฮุ"
จงมาสู่ชัยชนะกันเถิด (การไม่กระทำความผิด)
- 6) "ก็้อดฎอกอัลมาติสเศาะลาฮุ ตีก็้อดฎอกอัลมาติสเศาะลาฮุ"
แท้จริงเขาได้ขึ้นละหมาดแล้ว
- 7) "อัลลอฮุอักบร อัลลอฮุอักบร"
อัลลอฮุผู้ทรงยิ่งใหญ่

8) "ลาฮิลลาอะฮิลลัลลอฮฺ"

ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮฺ

ในการอะซาน (ป่าวประกาศเชิญชวนมาทำละหมาด) และอิกอมะฮฺ (คำกล่าวเริ่มทำละหมาด) จะเหมือนกันแต่อะซานจะกล่าวประโยคละ 2 เที้ยว และไม่กล่าว ข้อ 6 ส่วนอิกอมะฮฺ กล่าวเที้ยวเดียว และกล่าวข้อ 6 ด้วย

อนึ่ง ในการทำคลอดในอดีตนั้น ผู้ที่ทำคลอดเป็นคนในหมู่บ้านที่มีความรู้ความสามารถทำคลอดได้ เรียกว่า โตะหมอหรือโตะบิดัน (หมอดำแย) แต่ปัจจุบันนี้การทำคลอดโดยโตะหมอไม่มีให้เห็นต่อไปอีกแล้ว เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมไปรับบริการทำคลอดหรือการผดุงครรภ์ที่โรงพยาบาล ซึ่งมีการทำคลอดตามวิธีการทางการแพทย์สมัยใหม่ที่มีความปลอดภัยและไม่ยุ่งยากเหมือนการทำคลอดในอดีตที่เป็นการทำคลอดด้วยวิธีของหมอพื้นบ้าน และในกรณีที่ไม่สามารถจะไปทำคลอดที่โรงพยาบาลได้ก็จะไปทำคลอดที่สถานีนามัยตำบล หรือบางครั้งเข้าหน้าที่ที่อนามัยมาทำคลอดให้ที่บ้านของผู้คลอดก็มี เมื่อแพทย์หรือเจ้าหน้าที่อนามัย (เจ้าหน้าที่ผดุงครรภ์) ทำคลอดและทำความสะอาดทารกเรียบร้อยแล้ว ก็นำทารกไปให้บิดาของทารกหรือญาติผู้รู้ทางศาสนากล่าวอะซานและอิกอมะฮฺเหมือนการทำคลอดดังเช่นในอดีต

หลังจากคลอดได้ครบ 7 วัน พ่อแม่ก็จะประกอบพิธีโกนผมไฟหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "นุหรีโกนหัว" (การทำบุญเนื่องในพิธีโกนหัว) ให้แก่เด็กโดยเจ้าภาพคือพ่อแม่ของเด็กจะเชิญญาติพี่น้องและแขกเพื่อนบ้านมาร่วมรับประทานอาหารเนื่องด้วยพิธีกรรมดังกล่าว ในการโกนผมไฟเด็กนั้นผู้ที่ทำหน้าที่โกนผมให้แก่เด็ก ได้แก่ โตะหมอหรือหมอดำแย เมื่อโกนผมเสร็จ อาบน้ำทำความสะอาดเรียบร้อยแล้ว ผู้นำทางศาสนาหรือผู้รู้ ผู้อาวุโสที่เจ้าภาพเชิญมาประกอบพิธีจะลุกขึ้นกล่าวสลาวตันบี (กล่าวสรรเสริญนบี) พร้อมๆ กันยกตัวขึ้นอุ้มโดยเริ่มจากโตะอิหม่ามหรือผู้อาวุโสสูงสุดแล้วส่งต่อให้ผู้ประกอบพิธีคนอื่นๆ จนครบทุกคน จากนั้นก็นำเด็กไปขึ้นเปลที่จัดเตรียมไว้เป็นอันเสร็จพิธี ในปัจจุบันชาวบ้านทุ่งมะปริงไม่นิยมประกอบพิธีโกนผมไฟ แต่ก็ยังนิยมทำนุหรีให้เด็กแรกเกิดอยู่

ในการปฏิบัติเนื่องด้วยประเพณี พิธีกรรม และกิจกรรมเกี่ยวกับการเกิดดังกล่าวของแต่ละครอบครัวในชุมชนทุ่งมะปริง มีวิธีการปฏิบัติหลักๆ ไม่แตกต่างกันมากนัก แต่อาจจะต่างกันในเรื่องปลีกย่อย หรือรายละเอียดไม่ว่าจะเป็นครอบครัวที่อาศัยอยู่เดิมหรือตั้งแต่เริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน หรือครอบครัวที่ย้ายเข้ามาใหม่ (ครอบครัวส่วนใหญ่ที่ย้ายเข้ามาใหม่จะมาจากหมู่บ้านปากบาง และบันจอร์ เช่นเดียวกับครอบครัวที่อาศัยอยู่เดิม) หรือแม้แต่ครอบครัว

ที่มีความเคร่งครัดในหลักการของอิสลาม ก็ได้มีแนวทางหรือหลักปฏิบัติในเรื่องนี้แตกต่างจากครอบครัวที่ไม่เคร่งครัด* นั้นแสดงให้เห็นว่าเอกภาพหรือสภาพลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนนี้มีค่อนข้างสูง

เพื่อสะท้อนวิถีชีวิตจริงเชิงประจักษ์ของชุมชนดังกล่าวให้ชัดเจนยิ่งขึ้นผู้วิจัยจึงเสนอชีวิตครอบครัวในชุมชนทุ่งมะปราง 3 ครอบครัว ที่มีความเคร่งครัดในศาสนาปฏิบัติแตกต่างกันดังต่อไปนี้

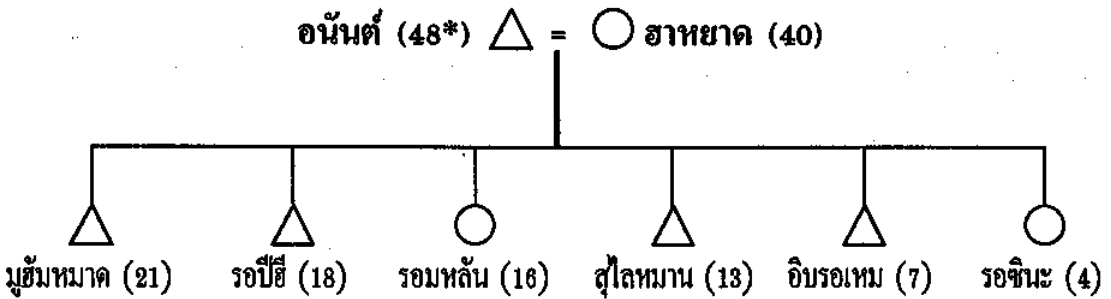
ครอบครัวไชยรงค์

ครอบครัวไชยรงค์เป็นครอบครัวเดี่ยว มีนายอนันต์ ไชยรงค์ เป็นหัวหน้าครอบครัว ปัจจุบันอายุ 48 ปี เดิมเป็นคนอำเภอละงู จังหวัดสตูล สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 และอิสลามศึกษาระดับ 4 ตามหลักสูตรคุรุสัมพันธ์ขณะที่ตัวเองใช้ชีวิตช่วงหนึ่งก่อนแต่งงาน (ประมาณ 6 ปี) ณ ทัณฑสถานแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร อนันต์ได้แต่งงานกับสาหยาด ปิลาโย๊ะ ชาวบ้านทุ่งมะปรางหลังจากกลับจากกรุงเทพได้ไม่นาน ปัจจุบันนางสาหยาดมีอายุ 40 ปี ครอบครัวไชยรงค์ถือว่าเป็นครอบครัวที่มีฐานะยากจน ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองแต่มีบ้านเรือนหลังเล็กๆ เป็นของตัวเองประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปเลี้ยงครอบครัวมีลูกด้วยกัน 8 คน เป็นเพศชาย 4 คน หญิง 2 คน ดังแผนภาพ 8

*ครอบครัวที่เคร่งครัด หมายถึง ครอบครัวโดยเฉพาะหัวหน้าครอบครัวมีวิถีชีวิตเป็นไปตามหลักการอิสลามทุกประการ ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย การละหมาดที่มีสยิดครบ 5 เวลา/วัน การละหมาดวันศุกร์ การถือศีลอดไม่เคขาด รวมถึงไม่เสพของมีนเมา หรือสิ่งต้องห้ามใดๆ

ครอบครัวไม่เคร่งครัด หมายถึง ครอบครัวโดยเฉพาะหัวหน้าครอบครัวไม่ค่อยปฏิบัติตามหลักการอิสลาม เช่น ไม่ค่อยละหมาด หรือละหมาดน้อยครั้ง เสพของมีนเมาหรือสิ่งต้องห้าม ถือศีลอดไม่ครบตามกำหนด แต่ละหมาดวันศุกร์ไม่เคขาด หรือขาดบ้างแต่น้อยครั้ง

แผนภาพ 8 ครอบครัวไชยรงค์

ครอบครัวไชยรงค์ โดยเฉพาะหัวหน้าครอบครัวคือ อนันต์ จากการสังเกตของผู้วิจัย และคำบอกเล่าของเพื่อนบ้าน สามารถบอกได้ว่า อนันต์มิได้เป็นคนที่เข้มงวดหรือเคร่งครัด ตามแบบบัญญัติทุกรูปแบบ ชนิดไม่ขาดตกบกพร่อง เขาจะหมาดบ้างบางครั้งบางเวลาในแต่ละวัน ซึ่งอาจจะไม่ครบ 5 ครั้ง/วัน แต่เขาจะปฏิบัติศาสนกิจในวันสุกข์อย่างเคร่งครัดไม่เคยขาดบ่อยครั้งที่พบว่าเขาเสพของมีนเมา หรือเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ แต่ก็มีได้ขาดสติไหลไปจนให้เกิดโทษ เขาได้เล่าถึงการปฏิบัติต่อทารก (ลูกๆ ของเขาเอง) เมื่อคลอดกับผู้วิจัยว่า

พอเมื่อยผมเกิดลูกอาบน้ำตัดสายสะดือเรียบร้อยแล้ว ผมก็ยกขึ้นอุ้มหันไปทางทิศตะวันตก (กิบลัต) แล้วอะซานที่หูขวาถ้าเป็นลูกชายเสียงอะซานก็จะทะลุไปหูซ้าย ถ้าเป็นลูกหญิงก็อีกอมะฮูที่หูซ้าย ...ที่ทำก็เพื่อปลูกฝังความเป็นมุสลิมให้เขาตั้งแต่เล็กๆ ให้รู้จักกับอัลลอฮ์ ...หลังจากนั้นเมื่อครบ 7 วัน ผมก็ทำนูหรีให้มัน (ลูก)** เชิญญาติพี่น้องพวกโต๊ะครูโต๊ะอิหม่ามมาทำพิธีและกินนูหรี ...แต่ก่อนมีการโกนผมเด็กด้วยแต่ตอนนี้ไม่เห็นใครทำแล้ว

ครอบครัวปลิส

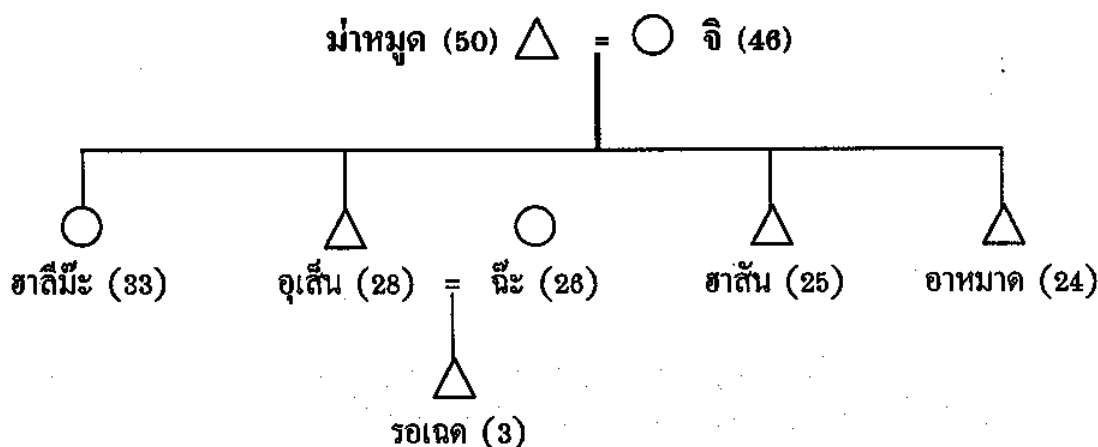
ครอบครัวปลิสเป็นครอบครัวเดี่ยว มีนายมาหูด ปลิส อายุ 50 ปี เป็นหัวหน้าครอบครัว เดิมเขาเป็นคนหมู่บ้านทางอ (อยู่ใกล้ทุ่งมะปราง) อ.ควนโดน จ.สตูล สำเร็จการ

* ตัวเลขในวงเล็บหมายถึง "อายุ"

** คำหรือข้อความในวงเล็บเป็นของผู้วิจัย

ศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และได้เล่าเรียนเกี่ยวกับศาสนาบ้างจากโต๊ะครูตามค่านิยมแบบ
เก่าของมุสลิมในหมู่บ้าน ได้แต่งงานกับ จิ ปิลาโยไซะ ชาวบ้านทุ่งมะปริงแล้วตั้งรกรากอยู่ที่
นี้ ปัจจุบันนางจิ อายุ 46 ปี ประกอบอาชีพทำสวนยางพาราและรับจ้างทั่วไป มีลูกด้วยกัน
4 คน ชาย 3 คนหญิง 1 คน และหลานอีก 1 คน ดังแผนภาพ 9

แผนภาพ 9 ครอบครัวปลิส

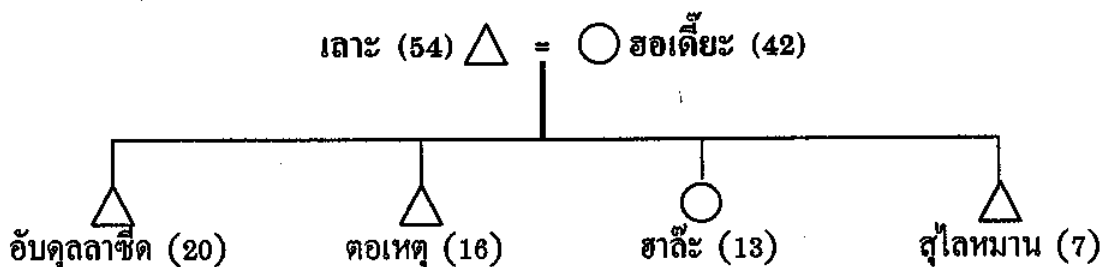
ครอบครัวปลิส เป็นครอบครัวที่มีวิถีชีวิตดำเนินไปตามศาสนบัญญัติ ก่อนข้างจะ
เข้มงวดและเคร่งครัด โดยเฉพาะหัวหน้าครอบครัว คือ มาหมุด จากการสังเกตของผู้วิจัย
และคำบอกเล่าของเพื่อนบ้าน สามารถบอกได้ว่า เขาเป็นคนที่ค่อนข้างจะเคร่งครัด เขา
ละหมาดทุกวันแม้จะไม่ครบ 5 เวลา แต่การปฏิบัติศาสนกิจในวันศุกร์เขาไม่เคยขาด เขา
ละเว้นสิ่งเสพติดทุกชนิดโดยเฉพาะอย่างยิ่งสุราซึ่งเป็นสิ่งที่ขัดต่อศาสนบัญญัติ รวมทั้งละเว้น
และปฏิบัติศาสนกิจอื่นๆ อย่างไม่ค่อยขาดตกบกพร่อง มาหมุดก็เหมือนกับหัวหน้าครอบครัว
มุสลิมอื่นๆ ในชุมชนทุ่งมะปริงที่ได้ปฏิบัติต่อทารกเมื่อคลอดตามความเชื่อและค่านิยมของ
มุสลิมโดยทั่วไป กล่าวคือ ต้อนรับสมาชิกใหม่ด้วยการกล่าวอะซานและอิกอมะฮ์ แก่เด็ก
ในวันคลอด และเมื่อครบ 7 วันหลังคลอดก็ทำนุหรีให้แก่เด็ก เพื่อความเป็นสิริมงคล ใน
ประเด็นนี้เขาได้กล่าวกับผู้วิจัยว่า

พอเด็กเกิดต้องอะซานและอิกอมะฮฺ ถ้าเป็นเด็กชายก็อะซานที่หูขวา ส่วนเด็กหญิงก็อิกอมะฮฺที่หูซ้าย ...ไม่ทำไม่ได้ เพราะตามหลักการอิสลามต้องทำ ลูกผมทำทุกคน ...ที่ทำก็เพื่อปลูกฝังเด็กตั้งแต่เล็กๆ ให้นั้น(ลูก) ได้รับสิ่งที่ดีๆ ให้รู้จักกับพระเจ้า ...หลังจากเกิดครบ 7 วัน ผมก็ทำนุหรี...

ครอบครัวปานกลาง

ครอบครัวปานกลาง เป็นครอบครัวเดี่ยว มีนายเลาะ ปานกลาง อายุ 54 ปี เป็นหัวหน้าครอบครัว เดิมเขาเป็นคนหมู่บ้านปันจอร์ อ.ควนโดน จ.สตูล การศึกษาของเลาะทางด้านสายสามัญหรือการศึกษาภาคบังคับไม่มี แต่เขามีความรู้ทางด้านศาสนาอิสลามจากการเรียนศาสนาตามมัสยิดและบ้านโต๊ะครู ได้แต่งงานกับซอเด็ยะหญิงสาวในชุมชนเดียวกัน ซึ่งปัจจุบันมีอายุ 42 ปี เมื่อแต่งงานแล้วทั้งสองก็ย้ายครอบครัวเข้ามาอยู่ในชุมชนทุ่งมะปริง ประกอบอาชีพทำสวนยางพารามีลูกด้วยกัน 4 คน เป็นชาย 3 หญิง 1 คน ดังแผนภาพ 10

แผนภาพ 10 ครอบครัวปานกลาง

ครอบครัวปานกลาง โดยเฉพาะหัวหน้าครอบครัว คือ เลาะ ได้รับความไว้วางใจให้เป็นกรรมการมัสยิดในหมู่บ้าน มีตำแหน่งเป็น "บิหลัน" มีหน้าที่ป่าวประกาศเชิญชวนให้มาละหมาด (อะซาน) การที่เลาะเป็นกรรมการมัสยิดและมีตำแหน่งเป็นบิหลันก็แสดงให้เห็นว่าเขาเป็นผู้ที่มีความรู้ เข้าใจและเคร่งครัดในหลักการอิสลามมากคนหนึ่ง เขาเองกลายเป็นภาพลักษณ์ (Symbolic Interactionism) ในใจของสมาชิกภายในครอบครัวและครอบครัวอื่นๆ ในชุมชน ทั้งยังเป็นผู้นำไม่เฉพาะของครอบครัวแต่ยังเป็นผู้นำของชุมชนในด้านศาสนาอีกด้วย เมื่อผู้วิจัยได้ถามเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อทารกเมื่อคลอด เขาได้เล่าให้ฟังเช่นอนันต์ และนำหูด โดยมีประเด็นสรุปคล้ายกัน คือ

ลูกผมทุกคน พอเกิดมาแล้วก็ต้องอะซาน และอีกอมะฮฺให้มัน (ลูก) ถ้าเป็นชาย ก็อะซานที่หูขวา ถ้าเป็นหญิงก็อีกอมะฮฺที่หูซ้าย ...การอะซานหรืออีกอมะฮฺ ก็เพื่อให้มันดี ให้รู้จักกับพระเจ้าก่อนสิ่งอื่นๆ ...พอครบ 7 วัน หรืออาจจะมากกว่านั้น เราก็ทำนุหรีให้มัน เชิญพี่ๆ น้องๆ มากินข้าว แล้วทำพิธีสลาวัตนบี...

นอกจากครอบครัวทั้งสามที่ยกมากล่าวนี้ ยังมีครอบครัวอื่นๆอีกหลายครอบครัวหรือเกือบทุกครอบครัวในชุมชนทุ่งมะปริงที่ได้ปฏิบัติต่อทารกเมื่อคลอดแรกเช่นสามครอบครัวที่กล่าวมา โดยเฉพาะครอบครัวสะหลี และครอบครัวเบญจเสียด ก็เป็นอีก 2 ครอบครัวที่ผู้วิจัยจะได้นำมาเสนอรายละเอียดในประเด็นต่อไป

หลังจากที่ครอบครัวได้อะซานและอีกอมะฮฺต่อทารก และทำนุหรีต้อนรับสมาชิกใหม่แล้ว หน้าที่ที่สำคัญของพ่อแม่และสมาชิกในครอบครัวที่จะต้องปฏิบัติต่อเด็กก็คือ การอบรมเลี้ยงดูให้เขามีความเจริญเติบโตทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา ซึ่งการอบรมเลี้ยงดูในช่วงนี้ (อายุ 0-2 ปี) ของครอบครัวในชุมชนทุ่งมะปริงส่วนใหญ่แล้วจะมีลักษณะเหมือนกัน กัน จะแตกต่างกันบ้างก็ในรายละเอียดปลีกย่อย บทบาทส่วนใหญ่ของการเลี้ยงดูและให้การขัดเกลาจะตกอยู่กับแม่มากที่สุด เพราะแม่เป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับลูกตลอดเวลา จาก การสังเกตของผู้วิจัยและพูดคุยกับสมาชิกชาวบ้านผู้เป็นแม่หลายๆ คนในชุมชนทุ่งมะปริง ต่างก็กล่าวถึงประเด็นดังกล่าวในทำนองเดียวกัน ซึ่งพอประมวลได้ดังนี้

...เริ่มเลี้ยงตั้งแต่เล็กๆ เวลาให้ลูกกินนม (นมแม่) เรา (แม่) จะกล่าวบิสมิลลาฮฺ ก่อนในขณะที่ให้กินก็นำพูดคุยกับลูกไปเรื่อยๆ พอกินนมเสร็จเราก็กล่าวอีกว่า "อัลฮำดุลิลลาฮฺ" ...ตอนนอนส่วนใหญ่ให้ลูกนอนเปลเวลาไหนเปลก็ร้องเพลงไปด้วยว่า "ลาอิลาฮาอิลลัลลอฮฺ" ความว่า ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮฺ ...ร้องเพลงไปเรื่อยๆ จนกว่าเด็กหลับ (จากการพูดคุยได้ทราบว่าเมื่อก่อนจะมีเพลงร้องกล่อมเด็กหลายเพลง ล้วนแต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระเจ้า และศาสนา แต่ปัจจุบันมีปรากฏอยู่น้อยมากมีอยู่บ้างก็ดังที่ได้กล่าวถึงนี้) ...หลังจากนั้นสักประมาณ 7-8 เดือน ลูกเริ่มเข้าใจสิ่งที่เราพูด แต่ยังไม่พูดไม่ได้ พออายุสักปีกว่าๆ เราก็เริ่มสอนให้เรียกป๊ะ (พ่อ) มะ (แม่) และสมาชิกในบ้าน ส่วนใหญ่แล้วจะเรียกมะได้ก่อน ช่วงนี้เด็กยังไม่ทำตามเรา (เด็กยังไม่เลียนแบบ) สัก 2 ปีกว่าๆ มันเริ่มทำตามแล้ว ใครจะทำอะไรมันก็ทำตาม เช่น การกิน การพูด...

บิสมิลลาฮ์ และ สลาม

เมื่อเด็กเริ่มเข้าใจภาษาทั้งที่เป็นวจนภาษาและอวจนภาษา (Verbal and nonverbal) และเรียนรู้ภาษาพูดมากขึ้น ระหว่างอายุประมาณ 2-3 ปี ก็จะได้รับการศึกษาโดยแม่ พ่อ และสมาชิกในครอบครัวหรือครูบาอาจารย์ให้กล่าวถ้อยคำเมื่อเริ่มทำกิจกรรมต่างๆ เช่น เมื่อจะกิน จะดื่ม จะนั่ง จะเดิน จะนอน จะเขียน จะอ่าน ฯลฯ ด้วยการกล่าวคำว่า "บิสมิลลาฮ์ฮิรเราะห์มานิรเราะฮีม" ความว่า "ด้วยพระนามของพระองค์อัลลอฮ์ ผู้ทรงเมตตากรุณาปรานีเสมอ" เมื่อเสร็จจากกิจกรรมดังกล่าวแล้ว เช่น เมื่อรับประทานอาหารเสร็จก็จะฝึกให้กล่าวคำว่า "อัลฮัมดุลิลลอฮ์" ความว่า "การสรรเสริญเป็นสิทธิของพระองค์อัลลอฮ์แต่พระองค์เดียว" นอกจากพ่อแม่จะฝึกให้ลูกกล่าวถ้อยคำเมื่อเริ่มทำกิจกรรมต่างๆ แล้ว พ่อแม่ยังฝึกให้เด็กกล่าวสลาม (ทักทาย) พร้อมกับการสัมผัสมือ เมื่อเวลาที่พบกัน หรืออำลาจากกัน พร้อมกับกล่าวคำว่า "อัสลามมูอะลัยกุม วะเราะหฺมะตุลลอฮิอะวะ บะรอกาตุฮ์" หรือกล่าวสั้นๆ ว่า "อัสลามมูอะลัยกุม" ความว่า "ขอความสันติ ความเมตตาปรานีและความเป็นสิริมงคลจากอัลลอฮ์จงมีแต่ท่าน" โดยผู้ให้สลาม และกล่าวรับว่า "วะอะลัยกุมมุสลามวะเราะหฺมะตุลลอฮิอะวะ บะรอกาตุฮ์" หรือ กล่าวสั้นว่า "วะอะลัยกุมมุสลาม" ความว่า "ขอความสันติสุข ความเมตตาปรานี และความเป็นสิริมงคลจากอัลลอฮ์จงมีแต่ท่านเช่นกัน" โดยผู้ตอบรับสลาม การฝึกปฏิบัติให้เรียนรู้การทำสลามมีรายละเอียดทั้งแง่รูปแบบและสาระสำคัญอีกหลายประการ ดังนี้ (เสาวณีย์ จิตต์หมวด, 2522 : 158-159)

1) การสลามและการจับมือจะกระทำไ้ระหว่างชายกับชาย หญิงกับหญิง สำหรับชายกับหญิงกระทำไ้เฉพาะผู้ที่อยู่ในฐานะที่แต่งงานกันไม่ได้ เท่านั้น เช่น พ่อกับลูก พี่กับน้อง ฯลฯ หากชายหญิงนั้นอยู่ในฐานะที่จะแต่งงานกันได้เป็นสิ่งที่ต้องห้าม

2) ผู้ที่มีอายุน้อยกว่า ควรจะให้สลามแก่ผู้ที่มีอายุมากกว่า

3) เมื่อจะเข้าบ้านไม่ว่าจะเป็นบ้านของตัวเองหรือผู้อื่น สิ่งแรกต้องทำคือ การกล่าวสลามให้ผู้ที่อยู่ในบ้านทราบก่อน หากกล่าวครั้งที่ 1 ยังไม่มีผู้รับสลามก็ให้กล่าวสลามอีก 2 ครั้ง ถ้ายังไม่มีผู้กล่าวรับสลามก็ให้เข้าใจว่าเจ้าของบ้านไม่อยู่หรือไม่พร้อมจะรับแขก ก็ให้กลับไปก่อนแล้วค่อยมาใหม่

4) จะต้องมีการกล่าวสลามก่อนที่จะมีการสนทนาปราศรัย

5) เมื่อมีผู้ให้สลาม ผู้ฟังหรือผู้ที่ได้ยินต้อง (บังคับ) กล่าวรับสลาม ถ้าอยู่หลายคนก็ให้คนใดคนหนึ่งกล่าวรับถือเป็นการใช้ได้ ถ้าไม่มีผู้ได้รับสลามเลยจะเป็นบาปแก่ผู้นั้น

การฝึกให้เด็กกล่าวบิสมิลลาฮฺเพื่อขอบพระคุณและรำลึกถึงอัลลอฮฺก็ดี การกล่าวสลามเมื่อเวลาพบกันหรือจากกันก็ดี จากการสังเกตและพูดคุยของผู้วิจัยพบว่า แต่ละครอบครัวในชุมชนมีการฝึกสอนเด็กแตกต่างกันไป มากบ้าง น้อยบ้าง หรือบางครอบครัวก็ไม่ได้ฝึกเลย ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับความเคร่งครัด ความสนใจ และเอาใจใส่ของแต่ละครอบครัวว่ามีมากน้อยแค่ไหน อย่างเช่นครอบครัวไชยรงค์ ซึ่งอนันต์ในฐานะหัวหน้าครอบครัวได้กล่าวกับผู้วิจัยถึงประเด็นที่ว่า "ผมไม่ค่อยได้สอน แต่แม่ของเด็กๆ สอนอยู่บ้าง ผมยุ่งหลายเรื่อง งานบ้าง เรื่องอื่นๆ บ้าง ไม่ค่อยมีเวลา"

ส่วนแม่หมุดในฐานะหัวหน้าครอบครัวปลิส และเลาะในฐานะหัวหน้าครอบครัวปานกลาย ก็ได้กล่าวถึงประเด็นเดียวกันนี้ในทำนองเดียวกันว่า "ไม่ค่อยได้สอน ส่วนใหญ่แล้วเด็กมันทำเองได้ เพราะมันเห็นผู้ใหญ่ทำ พอมันอายุสัก 6-7 ปี ก็ส่งไปเรียนกับโต๊ะครูแล้ว"

การที่ครอบครัวทั้งสามไม่ค่อยได้ฝึก/สอน น่าจะมาจากการขาดความเอาใจใส่และการให้ความสนใจต่อเด็กมากกว่าความเคร่งครัดในหลักการอิสลาม เพราะในขณะที่สามครอบครัวนี้ไม่ค่อยได้ฝึก แต่ก็ยังมีหลายครอบครัวในชุมชนที่ได้ฝึกให้เด็กกล่าวบิสมิลลาฮฺและกล่าวสลาม เช่น ครอบครัวสะหลี และครอบครัวเบ็ญสะอีด* ดังที่ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงต่อไป

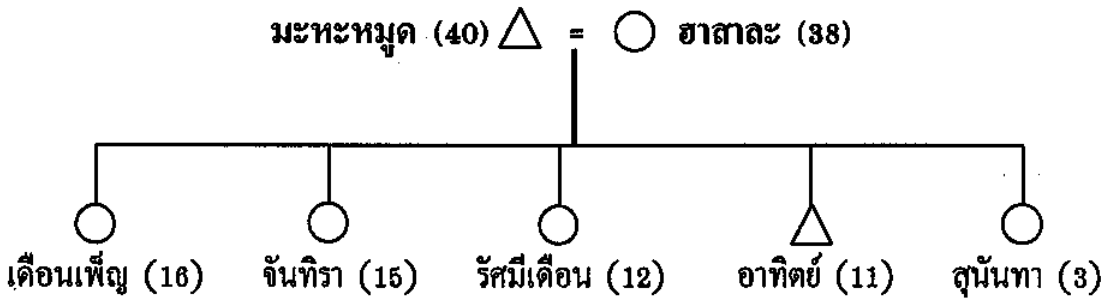
ครอบครัวสะหลี

ครอบครัวสะหลีเป็นครอบครัวเด็ขมีนายมะหะหมุด สะหลี อายุ 40 ปี เป็นหัวหน้าครอบครัว เดิมเขาเป็นคนโคกประดู่ ต.ฉลุง อ.เมือง จ.สตูล (อยู่ใกล้กับบ้านปันจอร์) สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และมีความรู้ทางศาสนาจากการเรียนที่บ้านโต๊ะครู ได้แต่งงานกับนางฮาสาละ ซึ่งเป็นคนบ้านควน (ใกล้บ้านโคกประดู่) ต.ฉลุง อ.เมือง จ.สตูล ปัจจุบันอายุ 38 ปี เมื่อแต่งงานแล้วได้ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนทุ่งมะปริง (เนื่องจากญาติอาศัยอยู่ที่นั่นก่อนแล้ว) ในช่วงแรกไม่ได้อยู่ประจำแต่ไปรับจ้างกรีดยางยังต่างจังหวัด โดยฝากลูกๆ ให้แม่ (ยายของเด็กๆ) เลี้ยง แต่หลังจากสร้างบ้านเสร็จก็มาอยู่ที่นี้ประจำ (ประมาณ 10 ปี แล้ว)

* กระบวนสังคมนตรีที่สองครอบครัวนี้จัดให้แก่ลูกๆ ของตัวเองในระยะแรกๆ มีลักษณะคล้ายกับกระบวนการสังคมนตรีที่กล่าวข้างต้น

พร้อมๆ กันทำสวนยางพาราของตนเอง และรับจ้างกรีดยางพาราในหมู่บ้านด้วย มะหะหมุด มีลูก 5 คน เป็นชาย 1 คน หญิง 4 คน ดังแผนภาพ 11

แผนภาพ 11 ครอบครัวสะหลี

ครอบครัวสะหลี เป็นครอบครัวของคนรุ่นใหม่ที่มีวิถีชีวิตดำเนินไปตามหลักการของศาสนาค่อนข้างจะเข้มงวดและเคร่งครัด โดยเฉพาะมะหะหมุดซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัว แม้เขาจะบอกกับผู้วิจัยว่าเขาเป็นคนไม่เคร่งครัด แต่จากการสังเกตของผู้วิจัยและคำบอกเล่าของเพื่อนบ้าน สามารถบอกได้ว่าเขาเป็นคนที่ค่อนข้างเคร่งครัดแม้จะละหมาดได้ไม่ครบ 5 เวลา/วัน แต่การปฏิบัติศาสนกิจอื่น เช่นการละหมาดวันศุกร์ การถือศีลอด เขาไม่เคยขาด และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเขาเป็นคนที่เข้มงวด เอาใจใส่อย่างจริงจังต่อการให้การอบรมเลี้ยงดูลูกๆ ทุกคน เขาได้กล่าวถึงประเด็นดังกล่าวกับผู้วิจัยว่า

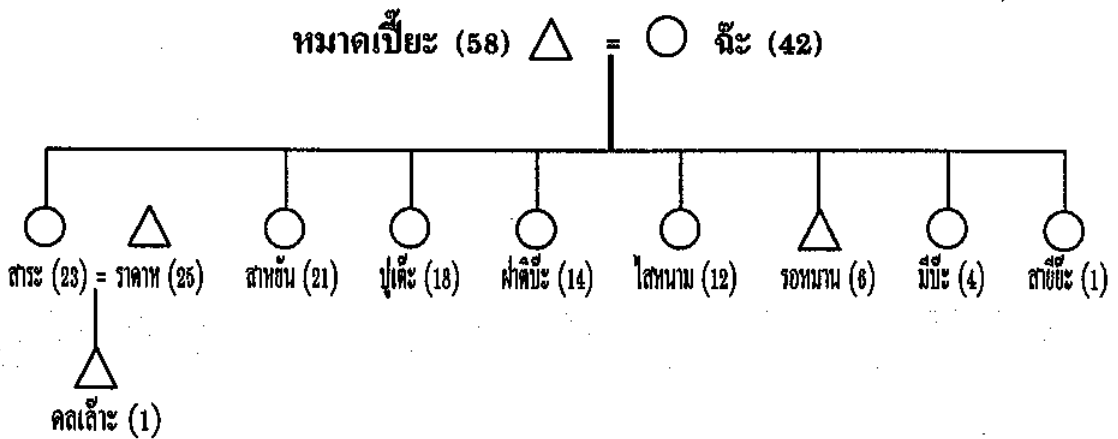
แม้ผมจะไม่เคร่งครัดแต่เรื่องมารยาทต่างๆ อย่างเช่น การกิน การนั่ง ฯลฯ ผมต้องสอน อย่างลูกผมตัวนุ้ย (คนเล็ก) อายุ 2 ปีกว่า ผมก็สอนเขาแล้ว ...เวลากินข้าวผมก็จะบอกว่า "ลูกกินข้าวนี้ ลูกบิสมิลลาฮูแล้วหรือไม่" ผมจะสอนให้เขาว่าสั้นๆ ก่อนเมื่อเขาทำได้แล้วค่อยสอนให้เขาว่ายาวๆ ...อย่างว่าแหละแล้วแต่ละครอบครัวว่าจะมีความสนใจหรือไม่... ไม่เกี่ยวกับเคร่งหรือไม่เคร่ง แต่อยู่ที่ทำหรือไม่ทำ...

ครอบครัวเบ็ญสะอีด

ครอบครัวเบ็ญสะอีด เป็นครอบครัวเดี่ยว มีนายหมาดเบ็ยะ เบ็ญสะอีด อายุ 58 ปี เป็นหัวหน้าครอบครัว เดิมเป็นคนวังประจัน ต.วังประจัน อ.ควนโดน จ.สตูล ซึ่งเป็นหมู่บ้าน

ติดกับทุ่งมะปราง ไม่ได้สำเร็จการศึกษาสายสามัญหรือการศึกษาระดับมัธยมศึกษา แต่มีความรู้ทางศาสนาอิสลามบ้างจากการเรียนที่บ้านโต๊ะครู ได้แต่งงานกับนางลิ๊ะ ซึ่งเดิมเป็นคน อ.กันตัง จ.ตรัง ปัจจุบันอายุ 42 ปี หลังจากแต่งงานกันแล้ว จึงเข้ามาตั้งรกรากอยู่ในหมู่บ้านทุ่งมะปราง ประกอบอาชีพทำสวนยางพารา และสวนผลไม้ มีลูกด้วยกัน 8 คน เป็นชาย 1 คน หญิง 7 คน และหลาน 1 คน ดังแผนภาพ 12

แผนภาพ 12 ครอบครัวเบ็ญสะอีด

ครอบครัวเบ็ญสะอีด เป็นครอบครัวที่เข้มงวดและเคร่งครัดในหลักการอิสลามมาก โดยเฉพาะนายหมดเบ็ยะ ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวเป็นคนที่เคร่งครัดมาก ทั้งๆที่ในอดีตตอนสมัยหนุ่มเขาเป็นคนเที่ยวเตร่ มีนิสัยนักเลงและโมโหร้าย ต่อมาเมื่อเขาได้พบกับผู้มีพระคุณท่านหนึ่งซึ่งเขาเคารพนับถือมากและได้รับคำตักเตือน เขาจึงกลับตัวเป็นคนใหม่แล้วออกคาวะห์เมื่อประมาณ 10 กว่าปีมานี้เอง หลังจากที่ได้ออกคาวะห์พฤติกรรมของเขาก็เปลี่ยนไป มีความเคร่งครัดมากขึ้น สุขุมมากขึ้น และมีวิถีชีวิตดำเนินไปตามหลักการอิสลามทุกประการ ที่สำคัญเขาได้ไปประกอบพิธีฮัจญ์มาแล้ว ปัจจุบันเขาได้รับการเรียกขานจากชาวบ้านว่า "ฮัจญีหมดเบ็ยะ" จากการสังเกตของผู้วิจัยและคำบอกเล่าของเพื่อนบ้านสามารถบอกได้ว่า เขาเป็นคนที่เคร่งครัดมากคนหนึ่ง มีความเข้มงวดในอบรมเล็ยงดูขัดเกลาลูกๆ ดังที่เขาได้บอกกับผู้วิจัยว่า เขามีไม้หวายอยู่บนบ้านตลอดเวลา เอาไว้ทำโทษลูกๆ เมื่อทำผิดหรือไม่ปฏิบัติศาสนกิจซึ่งเขาได้กล่าวถึงประเด็นของการฝึกให้เด็กกล่าวบิสมิลลาฮ์และการสลามว่า

พอเด็กรู้เรื่อง (อายุประมาณ 2-3 ปี) เราก็สอนให้มันสลามมั่งหรือเวลากินอะไรเราก็ฝึกให้มันพูดว่า "บิสมิลลาฮิรเราะห์มานิรเราะฮีม" พอได้พูดเรื่อยๆ นานๆ ไปมัน (ลูก) ก็เซ็ง (ชิน) เอง ...อย่างวันก่อนพวกคาวะห์มาเยี่ยมผมที่บ้าน ลูกผมไอ้ตัวนี้ (อายุประมาณ 5 ปี กำลังเล่นอยู่ใกล้ๆ กับผู้วิจัยและหมาดเป็ยะ) สลามให้พวกคาวะห์ พวกนั้นงงเหมือนกัน...

การละหมาด และการอ่านอาลิฟบาตา

เมื่อเด็กอายุย่างเข้า 5-6 ปี พ่อแม่ก็เริ่มสอนให้เขาอ่านอาลิฟบาตา (อักษรอาหรับ) การฝึกอ่านอาลิฟบาตานี้เป็นการฝึกอ่านขั้นมูลบทซึ่งเน้นการอ่านออกเสียงให้ถูกต้องตามอักขรวิธี เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการฝึกอ่านอัลกุรอาน นอกจากนี้การฝึกอ่านอาลิฟบาตาแล้วพ่อแม่ยังฝึกให้เด็กทำละหมาดด้วย การฝึกให้เด็กอ่านอาลิฟบาตาหรือการฝึกให้เด็กทำละหมาดจะเกิดขึ้นมาอย่างน้อยแค่ไหนในแต่ละครอบครัว ก็ขึ้นอยู่กับความพร้อมและความเอาใจใส่ของครอบครัวเช่นครอบครัวทั้ง 3 ครอบครัว คือ ครอบครัวไชยรงค์ ครอบครัวปิลิส และครอบครัวปานกลาย ไม่ค่อยได้ฝึกให้อ่านอาลิฟบาตาหรือฝึกละหมาดอย่างจริงจัง เพราะเข้าใจว่าหน้าที่เหล่านี้เป็นภาระของโต๊ะครูที่จะต้องสอนอยู่แล้ว ในขณะที่ครอบครัวเป็ยะอะอิด โดยเฉพาะนายหมาดเป็ยะได้กล่าวถึงประเด็นดังกล่าวกับผู้วิจัยว่า

ลูกผมคนเล็ก (อายุประมาณ 4 ปี) ผมก็สอนให้อ่านอาลิฟบาตาแล้ว... พออายุสัก 5 ปี ก็เริ่มสอนให้มันอาบน้ำละหมาด ว่าอาบตรงไหนก่อน อาบอย่างไร ก้มกราบอย่างไร ละหมาดกี่ครั้ง ก็เวลา ที่ไหนบ้าง ฝึกให้มันทำเรื่อยๆ มันก็เซ็งเอง แต่สำคัญอยู่ที่พ่อแม่จะต้องเป็นแบบอย่างให้ลูก... อย่างลูกผมเวลาผมนอนหลับอยู่ พอมันได้ยินเสียงบัง (อะซาน) มันก็มาเรียก "เป็ยะเป็ยะละหมาด" เพราะมันเห็นเราทำทุกวัน

แม้ว่าครอบครัวอีกหลายครอบครัวในชุมชนจะไม่ได้ฝึกให้เด็กอ่านอาลิฟบาตา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่ได้ฝึกให้เด็กทำละหมาดในช่วงนี้ทั้งๆ ที่การละหมาดเป็นศาสนกิจที่บังคับสำหรับมุสลิมทุกคน ซึ่งมุสลิมทุกคนต้องเรียนรู้พันธกิจนี้ที่บ้าน แล้วพัฒนาต่อที่บ้านโต๊ะครูและมัศยิดตามลำดับ แต่จากการพูดคุยกับโต๊ะครูทราบว่า เด็กส่วนใหญ่ที่เพิ่งจะเข้ามาเรียน

บ้านโตะครุจะละหมาดได้แล้ว แม้ว่าจะไม่ค่อยถูกต้องมากนัก เหตุผลสำคัญที่เด็กเหล่านี้ทำละหมาดได้ก็เพราะเด็กเรียนรู้และปฏิบัติได้โดยการเลียนแบบพ่อแม่หรือบุคคลในครอบครัว ตั้งแต่เล็กๆ อายุยังน้อย (ประมาณ 2-3 ปี) เมื่อทำบ่อยๆ เขาก็เกิดความเคยชินและทำได้ ในที่สุด ทั้งๆ ที่พวกเขาไม่เข้าใจสาระสำคัญของพันธกิจดังกล่าว จากตัวอย่างในเรื่องนี้มะหะหมุด ได้กล่าวไว้ว่า "พอเราทำละหมาด มัน (ลูก) ก็ทำตาม นั่นได้ตัวนุ้ย (ลูกคนเล็กอายุประมาณ 2 ปี) มันเห็นมะ (แม่) คลุมผ้ามันก็คลุมตาม เราทำอย่างไร มันก็ทำอย่างนั้น ทำถูกมั่งผิดมั่ง เราก็ไม่ได้ว่าอะไร" ในทำนองเดียวกันเราก็ได้กล่าวในประเด็นนี้เหมือนกันว่า "เด็กอายุ 2-3 ปี มันก็ทำตามแล้ว เวลาเราบะหยัง (ละหมาด) มันก็ทำตามไปอย่างนั้นแหละ ทำแล้วนี่ก็จะเดินก็เดินไปเสีย เราก็ไม่ได้ว่าอะไร...ดีเสียอีกเด็กจะได้ฝึกไปด้วย..."

ในการละหมาด ยังมีประเด็นที่พึงทำตามเข้าใจอีกหลายประเด็นด้วยกัน นั่นคือการละหมาด หรือนมาซ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "การบะหยัง" หมายถึงการนมาซการพระผู้เป็นเจ้าของอัลลอฮ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งเป็นศาสนกิจบังคับสำหรับมุสลิมทุกคนที่จะต้องยึดถือปฏิบัติโดยเคร่งครัด โดยมีเงื่อนไขดังนี้ (ฮัมมุดะฮ์ อับดะละตี, น.ป.ป. : 161-169)

- 1) มีสติสัมปชัญญะและมีความรับผิดชอบ
- 2) อายุบรรลุนิติภาวะ หญิงตั้งแต่เริ่มประจำเดือน ชายเมื่อเข้าสู่วัยรุ่น อายุ 14-15 ปี
- 3) ไม่เจ็บไข้ได้ป่วยและในกรณีของผู้หญิงต้องไม่มีประจำเดือนหรืออยู่ในภาวะที่กำลังคลอดบุตร

ก่อนการละหมาด ผู้ละหมาดจะต้องทำความสะอาดร่างกายให้สะอาดเสียก่อนเรียกว่า การอาบน้ำละหมาด กล่าวคือ ก่อนจะทำความสะอาดต้องตั้งเจตนา (เนียต) ว่าเรากำลังจะทำความสะอาดเพื่อการทำละหมาดและเพื่อความบริสุทธิ์แล้วล้างมือมาถึงข้อศอก 3 ครั้ง ล้างปากเอาน้ำบ้วนปากและล้างน้ำให้สะอาด 3 ครั้ง ทำความสะอาดรูจมูก 3 ครั้ง ล้างใบหน้า 3 ครั้ง ล้างแขนให้ถึงข้อศอก 3 ครั้ง เอามือที่เปียกถูศีรษะให้ทั่ว ถูด้านในหูด้วยนิ้วชี้และถูใบหูด้านนอกด้วยหัวแม่มือทั้งสอง ล้างเท้าทั้งสองข้างจนถึงข้อเท้า 3 ครั้ง และเสื่อผ้าที่สวมใส่เพื่อทำพิธีละหมาดต้องสะอาดและปกปิดร่างกายทุกส่วนตามกฎเกณฑ์ที่ศาสนาได้กำหนดไว้ เมื่อทำความสะอาดร่างกายตามขั้นตอนดังกล่าวครบถ้วนแล้วก็อยู่ในสถานที่พร้อมจะละหมาดได้ แต่การทำความสะอาดร่างกายจะสิ้นสุดลง และไม่สามารถจะทำการละหมาดได้ก็ต่อเมื่อ ปัสสาวะ อุจจาระ หรือผายลมออก เลือดหรือหนองไหลออกจากส่วนหนึ่งส่วนใดของร่างกาย อาเจียร เกล็ดหลุดไป และเสียดสีโดยการเสฟสิ่งมีนมาเข้า

ส่วนหนึ่งส่วนใดของร่างกาย อาเจียร เคล็ดล้มไป และเสียสติโดยการเสพลิงมีนเมาเข้าไป หากมีกรณีดังกล่าวเกิดขึ้นแก่ผู้ใด เขาผู้นั้นจะต้องทำความสะอาดร่างกายใหม่

ในวันหนึ่งๆ มุสลิมจะต้องทำการละหมาด 5 เวลา ซึ่งเป็นละหมาดบังคับ (ฟัรดู) ที่มุสลิมทุกคนจำเป็น (วาญิบ) จะต้องปฏิบัติตั้งแต่บรรลุนิติภาวะจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต คือ (เสวานีย์ จิตต์หมวด, 2522 : 107)

1) ละหมาดซุบหุ (ซูโอะห์)	เวลาย่ำรุ่ง	ปฏิบัติ 2 รอกาอัต (ครั้ง)
2) ละหมาดคฺุฮริอฺ (คฺุฮริ)	เวลากลางวัน	ปฏิบัติ 4 รอกาอัต
3) ละหมาดฮฺฺฮริอฺ (อาซาริ)	เวลาบ่าย	ปฏิบัติ 4 รอกาอัต
4) ละหมาดมักริบ (มัฆริบ)	เวลาพลบค่ำ	ปฏิบัติ 3 รอกาอัต
5) ละหมาดอิซา (อิซายฺ)	เวลากลางคืน	ปฏิบัติ 4 รอกาอัต

สถานที่ที่ใช้ในการละหมาดเป็นที่ใดก็ได้ที่สะอาดและไม่ขัดกับหลักการของอิสลาม แต่ส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านในชุมชนนิยมละหมาดที่บ้านของตัวเอง มีไม่มากนักที่ไปละหมาดที่มัสยิด และผู้ที่ไปละหมาดที่มัสยิดส่วนใหญ่นิยมไปเฉพาะละหมาดคฺุฮริอฺ และละหมาดมักริบ ในการทำพิธีละหมาด ผู้ละหมาดจะต้องหันหน้าไปทางกิบลัต (ทิศตะวันตก) อันเป็นที่ตั้งของกะอฺุบะหฺ (หินสีดำอันศักดิ์สิทธิ์) ในนครเมกกะฮฺ หากเป็นการละหมาดที่มัสยิดที่มีผู้ร่วมทำหลายคน หรือเรียกว่าละหมาดรวม (ญะมาอะฮฺ) จะต้องมื่อหม่ามเป็นผู้นำ โดยอิหม่ามจะยืนอยู่แถวหน้าของบรรดาผู้ที่เข้าร่วมละหมาดซึ่งจัดเป็นแถวหน้ากระดานอย่างมีระเบียบ ถัดจากอิหม่ามจะเป็นผู้ชาย เด็กชาย และผู้หญิง เด็กหญิง ตามลำดับ แต่จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าการละหมาดที่มัสยิดประจำหมู่บ้านมีการแบ่งพื้นที่ภายในมัสยิดออกเป็น 2 ส่วน โดยใช้ผ้ากั้นสูงให้พ้นหัว ผู้ชายและเด็กชายจะอยู่ข้างหนึ่ง ผู้หญิงและเด็กหญิงจะอยู่ข้างหนึ่งโดยยืนให้แถวเหลื่อมกัน (แถวผู้ชายจะยืนอยู่หน้าแถวผู้หญิงนิดๆ ในลักษณะเหลื่อมซ้อนกัน)

ขั้นตอนและกฎเกณฑ์ที่จะต้องปฏิบัติในการละหมาด หรือเรียกว่ารูกนละหมาด 13 ประการ คือ

- 1) ยืนตรง
- 2) เนียต (ตั้งใจแน่วแน่ พร้อมกับกระทำละหมาด)
- 3) ดักบ์ร (ยกมือขึ้นเหนือไหล่ ปลายมือทั้งสองข้างอยู่ที่คาง) พร้อมกับกล่าวว่ "อัลลอฮุอักบ์ร" (อัลลอฮุผู้ทรงเกรียงไกร)
- 4) อ่านฟาติหะ (บทสวด) จนจบ

- 5) รุกีว (กัมโค้ง)
- 6) เอียะติตัล (เงยศีรษะจากรุกีวะ มาขึ้นตรง พร้อมกับหยุดนิ่งครู่หนึ่ง)
- 7) สุหยุด (กัมกราบ)
- 8) นิ่งระหว่างสองสุหยุด (ลุกจากสุหยุดแล้วนิ่งสักครู่)
- 9) นิ่งตะอียะห์ (ตะหัยด์) สุดท้าย
- 10) อ่านตะชะฮ์ฮ์ฮุด คือการอ่านตะอียะห์
- 11) อ่านสลาวัตนบี
- 12) ให้สลามครั้งที่ 1-2
- 13) เรียบเรียงจากต้นจนจบ

ที่กล่าวทั้งหมดนี้ เป็นรายละเอียดหรือกฎเกณฑ์ที่มุสลิมไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนจะต้องปฏิบัติเหมือนกัน อาจจะแตกต่างกันบ้างก็เป็นเพียงประเด็นปลีกย่อย เช่น คำนิยมเกี่ยวกับสถานที่ละหมาด เป็นต้น

การเรียนอัลกุรอานหรืออิสลามศึกษา

เมื่อเด็กอายุย่างเข้า 7 ปี พ่อแม่จะส่งลูกไปเรียนอัลกุรอาน หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "เรียนแขก" หรือ "อ่านหนังสือแขก" ที่บ้านโต๊ะครู การเรียนการสอนที่บ้านโต๊ะครูนอกจากจะเน้นการอ่านอัลกุรอานแล้ว ยังสอนเกี่ยวกับหลักปฏิบัติทั่วไปตามหลักการอิสลามด้วย ไม่ว่าจะเป็นการกล่าวถ้อยคำ (บิสมิลลาฮฺ) การสลาม รวมทั้งการสอนเกี่ยวกับการทำละหมาด เช่น รุกนอาบน้ำละหมาด เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อความถูกต้องตามศาสนบัญญัติของอิสลาม อย่างไรก็ดีตามแม้ว่าการสอนเกี่ยวกับการทำละหมาดที่บ้านโต๊ะครูอาจจะซ้ำซ้อนกับการฝึก/สอนของครอบครัวบางครอบครัวในชุมชน แต่ก็ยังมีอีกหลายครอบครัวที่ไม่ได้ฝึก/สอนการทำละหมาด เช่น ครอบครัวพลิส ครอบครัวสะห์ลี และครอบครัวปานกลาย ซึ่งครอบครัวเหล่านี้ต่างกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า "ปล่อยเป็นภาระของโต๊ะครูหรือตัดการไปให้โต๊ะครู" ในขณะที่ครอบครัวไชรงค์ นอกจากไม่สอนลูกให้ทำละหมาดแล้ว ลูกบางคนของเขาก็ไม่ได้ไปเรียนที่บ้านโต๊ะครู โดยอนันต์ในฐานะหัวหน้าครอบครัวได้ให้เหตุผลว่า "ให้มัน (ลูก) ไปเรียนที่บ้านโต๊ะครู มันก็ไม่ไปเรียน วันเสาร์ก็ไม่ไปเรียน เปล่านี! ไข่เท่าไข่ก็ไม่เหมาทำ (ไข่ให้ไปเรียนก็ไม่ไปเรียนไข่เท่าไรก็ไม่ทำ) แต่ผมก็ไม่เคยบังคับ ไม่เคยตี เด็กมันเลยไม่กลัว"

ด้วยกัน คือ บ้านนายอะหมาด เจะคะ นายกอดาย เจะคะ และนายจำนุดตีน มาลินี ไตะครู แต่ละท่านจะรับเด็กชายหญิงที่มีอายุตั้งแต่ 7 ปีขึ้นไป (หรือไมต่ำกว่า 6 ปี) มาเข้าเรียน โดยผู้ปกครองเด็กจะนำเด็กมาฝากเรียนกับไตะครูแต่ละท่านตามความสมัครใจและความ เคารพนับถือเป็นการส่วนตัวว่าจะส่งลูกไปเรียนที่บ้านไตะครูท่านใด แต่จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ส่วนใหญ่จะส่งลูกไปเรียนกับไตะครูที่อยู่ใกล้บ้าน ในส่วนที่เกี่ยวกับการเรียน การสอนของไตะครู แต่ละท่านจะมีหลักปฏิบัติเหมือนๆ กัน กล่าวคือกำหนดให้มีการอ่าน อัลกุรอ่านในช่วงค่ำคืน 5 คืน (ระหว่างเวลา 19.00 น. - 21.00 น.) และเรียนเกี่ยวกับ หลักปฏิบัติทั่วไปหรือศานบัญญัติอีก 1 คืน ยกเว้นคืนวันพฤหัสบดีที่ไม่มีการสอน การเรียน การสอนในแต่ละคืนจะเริ่มขึ้นเมื่อเด็กมาถึงบ้านไตะครูแล้วร่วมทำพิธีละหมาดร่วมกันโดยมี ไตะครูเป็นผู้นำละหมาด หลังจากเสร็จแล้วเด็กๆก็เริ่มอ่านหนังสือต่างคนต่างอ่าน ถ้าเด็กอ่าน ไม่ได้หรืออ่านไม่ถูกต้องก็จะถามไตะครู ซึ่งไตะครูจะบอกเป็นรายบุคคลไป (วิธีการสอนของ ไตะครูแต่ละท่านอาจจะไม่เหมือนกัน) เด็กเล็กที่เพิ่งเข้ามาใหม่ไตะครูจะให้อ่านอาลิฟบาตาค่อน เมื่ออ่านได้แล้วจึงให้อ่านอัลกุรอ่าน ในการเรียนอัลกุรอ่านไม่มีกำหนดระยะเวลาที่แน่นอนใครอ่านได้ก่อนก็จบก่อนแม้ว่าจะเข้าเรียนพร้อมกันก็ตาม แต่เด็กบางคนไตะครูต้องดูแลเป็นพิเศษเนื่องจากสมองไม่ดีหรือขาดความพร้อมจึงอ่านหนังสือไม่ถูกต้อง ซึ่ง ส่วนใหญ่เด็กอายุ 12-13 ปี ก็อ่านอัลกุรอ่านได้แล้ว สมัยก่อนเมื่อเด็กเรียนจบพ่อแม่ก็จัดงานฉลองแต่ปัจจุบันไม่มีปรากฏให้เห็น ส่วนการเรียนหลักปฏิบัติทั่วไปตามหลักการอิสลาม ไตะครูจะสอนเกี่ยวกับหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวันเช่น การกล่าวถ้อยคำ การสละม การ ละหมาด (ดังรายละเอียดข้างต้น) และการถือศีลอด เป็นต้น ตลอดจนสิ่งต้องห้ามหรือสิ่งที่ขัดกับหลักการอิสลาม ในการสอนหลักปฏิบัตินั้นจะไม่ค่อยเน้นมากแต่จะเน้นเรื่องการอ่าน อัลกุรอ่านเป็นหลัก ในแต่ละคืนเมื่อเด็กเรียนเสร็จแล้วก่อนจะแยกย้ายกลับบ้านไตะครูจะนำ เด็กทำพิธีละหมาดร่วมกันอีกครั้งหนึ่ง จึงเป็นอันเสร็จสิ้นการเรียนการสอนในคืนนั้น

ส่วนการเรียนการสอนที่มีสัจดีในวันเสาร์นั้น จะเป็นการเรียนการสอนที่มีรูปแบบที่ชัดเจน มีการวัดผลและการจบชั้นเรียนตามหลักสูตร ซึ่งหลักสูตรที่นำมาใช้สอนเป็นหลักสูตรของสมาคมครูสัมพันธ์ ประกอบไปด้วยวิชาต่างๆของหลายวิชา เช่น วิชาฟิถุ (หลักปฏิบัติ) เตาฮีด (หลักศรัทธา) ตะเชาฟูฟ (จริยธรรมและจรรยา มารยาท) ศาสนาประวัติ อัลหะดีษ อัลกุรอ่าน ภาษาอาหรับ คัดลายมือภาษาอาหรับและภาษามาลายู เป็นต้น ปัจจุบันเปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้น ป.1 - ป.6 มีครู 3 คน นักเรียนประมาณ 70 คน ซึ่งจะรับเด็กที่มีอายุตั้งแต่ 7 ปี ขึ้นไปเข้ามาเรียนเหมือนเช่นการเรียนที่บ้านไตะครู กิจกรรมการเรียนการสอนจะเริ่มขึ้น

7 ปี ขึ้นไปเข้ามาเรียนเหมือนเช่นการเรียนที่บ้านโตะครุ กิจกรรมการเรียนการสอนจะเริ่มขึ้นเมื่อเวลาประมาณ 08.30 น. กล่าวคือ เมื่อเด็ก ๆ มาถึงมัสยิดก็จะร่วมทำพิธีละหมาดพร้อมกันเสร็จแล้วก็แยกย้ายไปเรียนตามชั้นของตนเอง โดยครูแต่ละคนรับผิดชอบสองชั้นต่อหนึ่งคน หมุนเวียนสลับเปลี่ยนกันสอนตามวิชาที่ตนเองรับผิดชอบไปจนถึงเวลาประมาณ 16.30 น. จึงเสร็จสิ้นการเรียนในวันนั้น และก่อนที่นักเรียนจะกลับบ้านหลังเสร็จจากกิจกรรมการเรียนการสอนก็มีการละหมาดพร้อมกันอีกครั้งหนึ่ง

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า การเรียนการสอนที่บ้านโตะครุและมัสยิดมีความแตกต่างกัน กล่าวคือที่บ้านโตะครุไม่มีการวัดผล ไม่มีการจบชั้นเรียนตามหลักสูตร ในขณะที่การสอนที่มัสยิดมีการสอนเป็นรายวิชา มีการวัดผลและมีการจบชั้นเรียนตามหลักสูตรซึ่งเป็นรูปแบบที่เป็นทางการ จากประเด็นดังกล่าวเกี่ยวกับการเรียนการสอนทั้งสองสถานที่ที่มีรูปแบบและวิธีการที่แตกต่างกันนี้ ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์พูดคุยกับโตะครุท่านหนึ่งซึ่งท่านสอนทั้งที่มัสยิด และที่บ้านของตัวเอง นั่นคือ นายอะหมาด เจอะอะ อายุ 39 ปี จบการศึกษาทางด้านศาสนาชั้น 12 จากปอนาะ (โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม) ได้กล่าวถึงการเรียนการสอนที่บ้านและมัสยิดดังต่อไปนี้

- อะหมาด : "พอเด็กอายุราว 7 ปี พ่อแม่ หรือผู้ปกครองก็นำเด็กมาฝากเรียน ที่มัสยิดก็เหมือนกัน เด็กเข้ามาใหม่ต้องให้อ่านอาลิฟบาตาค่อน"
- ผู้วิจัย : "ใช้เวลาอ่านอาลิฟบาตาสักกี่เดือนก็ปี?"
- อะหมาด : "ประมาณปีกว่าๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมของเด็กแต่ละคนบางคนก็เรียนได้เร็ว บางคนก็เรียนได้ช้า"
- ผู้วิจัย : "เมื่ออ่านอาลิฟบาตา ได้แล้วต่อไปก็ทำอะไรอีก"
- อะหมาด : "ก็ให้ฝึกหัดอ่าน อัลกุรอาน"
- ผู้วิจัย : "ส่วนใหญ่เด็กจะอ่านได้ภายในกี่ปี?"
- อะหมาด : "ส่วนใหญ่ 12-13 ปีก็อ่านได้แล้ว เป็นที่ตัวเด็กเหมือนกันบางคนไม่ถึง 12 ปีก็อ่านได้แล้ว บางคน 12 ปีก็อ่านไม่ได้"
- ผู้วิจัย : "ที่บ้านนี้ ... ในหนึ่งสัปดาห์มีเรียนกี่วัน?"
- อะหมาด : "5 วันสอนอัลกุรอาน มีวันอาทิตย์ จันทร์ พุธ ศุกร์ และเสาร์ ส่วนอีกวันคือวันอังคารสอนวิธีการอ่านและหลักปฏิบัติตามหลักการอิสลามแล้วหยุดวันพฤหัสบดี 1 วัน"

- ผู้วิจัย : "หลักปฏิบัติตามหลักการอิสลามมีสอนอะไรบ้าง?"
- อะหมาด : "ทุกอย่าง ตั้งแต่การสละ การละหมาดหรือถ้าเป็นช่วงเดือนรอมฎอน (เดือนถือศีลอด) เราก็จะพูดเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในช่วงเดือนนี้แต่จะไม่สอนมาก (ภาคทฤษฎี) จะย้ำ (ภาคปฏิบัติ) มากกว่า เพราะรายละเอียดแต่ละอย่างได้สอนที่มีสยิดแล้ว ที่มีสยิดมีทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ"
- ผู้วิจัย : "การเรียนการสอนในแต่ละวันเริ่มเมื่อใด มีขั้นตอนการสอนอย่างไร?"
- อะหมาด : "เริ่มประมาณ 1 ทุ่ม เมื่อเด็กมาถึงพร้อมแล้วก็ให้ร่วมทำละหมาดพร้อมกันเสร็จแล้วก็ให้ต่างคนต่างอ่าน ถ้าเป็นเด็กเล็กเพิ่งเข้าใหม่ก็จัดให้รุ่นพี่ 3 คน ต่อน้อง 1 คน ช่วยบอกช่วยสอน ในลักษณะ "พี่ช่วยน้อง"
- ผู้วิจัย : "ช่วงนี้ใช้เวลาประมาณเท่าไร?"
- อะหมาด : "ใช้เวลาประมาณ 30 นาที หลังจากนั้นก็สอนทีละคน เริ่มจากเด็กใหญ่ก่อน... แต่นั่นแหละปวดหัว พอเราสอนคนนี้ คนนั้นเล่น บางครั้งถ้าพูดไม่รู้ฟัง (ไม่เชื่อฟัง) ผมก็ตีเหมือนกัน... เด็กมันจะสนใจไม่เกิน 40 นาที"
- ผู้วิจัย : "แต่ละคืนจะใช้เวลากี่ชั่วโมง?"
- อะหมาด : "2 ชั่วโมงกว่า"
- ผู้วิจัย : "แล้วการสอนวันเสาร์ที่มีสยิด มีวิธีการรับเด็กและวิธีการสอนเหมือนกันหรือไม่?"
- อะหมาด : "รับเด็กอายุราวๆ 7 ปี เหมือนกัน แต่การเรียนการสอนไม่เหมือนกัน ที่มีสยิดจะใช้หลักสูตรของคุรุลัมพินช์... เขามีวัดผลด้วย"
- ผู้วิจัย : "เปิดสอนตั้งแต่ชั้นไหนถึงชั้นไหน?"
- อะหมาด : "ชั้น ป.1-6"
- ผู้วิจัย : "สอนเกี่ยวกับเรื่องอะไรบ้าง?"
- อะหมาด : "เรื่องฟิรดู (จำเป็น) วายิบ (บังคับ) ถ้าไม่อ่านฟิรดูนั้นจะไม่สมบูรณ์ ซึ่งหลักสูตรคุรุลัมพินช์เขาจะแบ่งเป็นวิชาๆ"
- ผู้วิจัย : "มีวิชาอะไรบ้าง?"
- อะหมาด : "วิชาฟิตฮฺ เตาฮีด ตะฮะวูฟ ประวัติศาสตร์ ภาษาอาหรับ คัดลายมือ ภาษามาลายู แล้วก็อัล-กูรออัน อัลหะดีษ"
- ผู้วิจัย : "การเรียนการสอนเริ่มเมื่อไหร่และมีวิธีการสอนอย่างไร?"

- อะหมาด : "เริ่มประมาณ 8 โมงเช้า (8 นาฬิกา) พอเด็กมาถึงก็ให้ละหมาดพร้อมกันนมัสยิด เสร็จแล้วแยกย้ายไปเรียนตามชั้น ครูแต่ละคนจะรับผิดชอบสองชั้นต่อหนึ่งคน เช่น ชั้น ป.1-2 ครูคนหนึ่ง ชั้น ป.3-4 ครูคนหนึ่ง ชั้น ป.5-6 ครูคนหนึ่ง ครูแต่ละคนจะสอนประจำวิชาสอนทุกชั้นหมุนเวียนกันไป... ครูน้อยไม่พอต่อชั้นเรียน"
- ผู้วิจัย : "การเรียนการสอนในแต่ละวิชา มีกระบวนการเรียนการสอนอย่างไร? ไหนลองยกตัวอย่างสักวิชา อย่างเช่นวิชาพิกฎ (หลักปฏิบัติ) เรื่องของการละหมาดก็ได้"
- อะหมาด : "อย่างการสอนการละหมาดใช่ไหม ก็ต้องแบ่งเวลาสอนภาคทฤษฎีก่อน เช่น วิธีการอาบน้ำละหมาดอย่างไร แล้วจึงสอนให้ปฏิบัติ"
- ผู้วิจัย : "ลองยกตัวอย่างการสอนอาบน้ำละหมาดดูซิ?"
- อะหมาด : "เราต้องสอนก่อนว่าการอาบน้ำละหมาดมีกี่ข้อ แล้วเริ่มสอนทีละข้อว่าทำอย่างไร เมื่อสอนหมดแล้วก็ทำตัวอย่างให้ดู และให้เด็กทำตามเวลาปฏิบัติผมจะนำเด็กลงคลองเลย (ข้างมัสยิดมีลำคลองผ่าน)"
- ผู้วิจัย : "พอเด็กอาบน้ำละหมาดได้แล้ว ทำอย่างไรอีก?"
- อะหมาด : "พออาบน้ำละหมาดได้แล้ว ก็สอนให้ทำละหมาดว่ามีกี่ชั้นแล้วท่องให้จำ คือ ...รुकนละหมาดทั้ง 13 ข้อ ต้องจำอยู่ในใจ ถ้าไม่จำรुकนละหมาด 13 ข้อ ก็ทำละหมาดไม่ได้ พอเด็กท่องจำแล้วก็ให้ปฏิบัติจริง โดยครูทำให้ดูก่อนแล้วให้เด็กทำตาม เริ่มตั้งแต่ยืนตรง เนียด ฯ ทำไปทุกชั้นตอนจนจบ"
- ผู้วิจัย : "การสอนหลักปฏิบัติอย่างอื่นเหมือนกันไหม?"
- อะหมาด : "ใช่ ต้องสอนภาคทฤษฎีก่อน แล้วสอนภาคปฏิบัติ"
- ผู้วิจัย : "การสอนที่บ้านและมัสยิดไม่ซ้ำกันหรือ?"
- อะหมาด : "ที่บ้านเน้นการอ่านอัลกุรอ่านเป็นหลัก ส่วนการละหมาดก็เป็นการย้ำเพื่อให้เด็กมั่นใจ (ละหมาดได้ไม่เคยขาดจนคิดเป็นนิสัย) เพราะวิธีการละหมาดเด็กมันจำอยู่แล้ว..."